

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION NOVEMBER 2017

SESOTHO PUO YA PELE YA TLATSETSO: PAMPIRI YA I SESOTHO FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nako: Dihora tse 2½ Matshwao: 100

DITAELO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e na le magephe a 12, etsa bonnete ba hore a felletse.

2. Pampiri ena e arotswe dikarolo tse NNE, e leng:

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

KAROLO YA B: KAKARETSO KAROLO YA C: DITHOTHOKISO

KAROLO YA D: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

- 3. Araba dipotso kaofela.
- 4. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
- 5. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leghepeng le LETJHA.
- 6. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.

KAROLO YA A TEKOKUTLWISISO

POTSO YA 1

TEMA YA 1

Bala tema e latelang ka hloko, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

Mona Afrika Borwa re lehlohonolo hobane re na le dibaka le dintho tse ngata tse sireleditsweng ke molao ka nako e telele tseo re ka bohang botle ba tlhaho ho tsona. Ho keteka le ho ikgopotsa ka leruo lena la rona la tlhaho, leo e leng la rona bohle, Afrika Borwa e kgethile matshwao ana a phelang a tlhaho ao e leng lefa la rona. Matshwao ao re lokela ho a keteka le ho ikotla sefuba ka ona mona Afrika Borwa mme re lokela ho tshwarisana le mmuso ho baballa le ho boloka matshwao ana hore a dule a le teng ka dinako tsohle.

Ho na le dinonyana tse ngata lefatsheng ka bophara empa **Moholodi (Blue Crane)** o fumanwa Afrika Borwa feela. Nonyana ena e telele, e na le seriti, e rata naha e phatlaletseng e ommeng ebile e nang le jwang mme e iphelela ka dikokwanyana le peo feela. Ka bomadimabe, Moholodi o bile o rata ho ja koro le poone mme beng ba mapolasi ba o nka e le nonyana e tshwenyang haholo kahoo ba a o bolaya ha ba o bona. Ka baka la ho hola ha ditoropo le metsemeholo, sebaka se nang le jwang se ile sa nna sa ba senyane mme kahoo Moholodi o ile wa nna wa fellwa ke sebaka seo o ka phelang ho sona.

Ke ka hoo e leng e nngwe ya dinonyana tse kotsing. Nonyana ena ha e sa le e le letshwao la bonatla. Ha e iphumana e tshositswe kapa e ipona e ka e kotsing, e phahamisa masiba a hloohong ya yona, mme e rabarabe ka tsela e bontshang maikemisetso a ho lwana, e letse molodi jwalo ka noha ya masumu. Nonyana ena ke ya bohlokwa haholo ha ho phetwa dipale tsa bonatla ke morabe wa Maqhotsa mme masiba a yona a bitswang ka lebitso la Indwe ka Seqhotsa, a abelwa bahale ba ipabotseng ntweng. Bahlabani bana ba bitswa ka lebitso la Izithwalandwe, mme ba nkwa e le bahale ba tshepahalang, ba matla ba lebotho la naha. Mokgatlo wa ANC o ile wa ananela setso sena ka ho abela bahale ba wona ba kang morena Albert Luthuli le ngaka Yusuf Daduu kgau ena ya Isithwalandwe.

Tshepe (Springbok) e phela ka jwang le mahlaku mme e fumanwa dibakeng tse ommeng tsa Foreisetata, Karu le Leboya Bophirima. Ke phoofolo e ka phelang nako e telele e sa nwe metsi. Badimo ba rona ba ne ba hlompha phoofolo ena kaha e ne e ba fa nama le letlalo la ho etsa diaparo. Tshepe e tsebahala haholo ka mokgwa oo e tlolakang sebakeng kateng. E nkwa e le letshwao la ho potlaka le ho bontsha bophelo le mafolofolo, boitshepo le mamello mme lena ke lona lebaka le entseng hore mokgatlo wa Afrika Borwa wa papadi ya rakebi o ithehe lebitso la diSpringbok.

Sefate sa naha se bitswa **Mosothi (Yellowwood)** ke sefate se bohlokwa seo e sa leng e le karolo ya difate tse thata tse sa leng di fumaneha Afrika Borwa nakong e fetang dimilione tsa dilemo. Difate tsa Mosothi di fumanwa hodima Thaba Tafole (Table Mountain) di ithatikile ka mabopo a Kapa a ka Borwa le Botjhabela matswapong a dithaba tsa Drakensberg ho ya hodimo ho dithaba tsa Soutpansberg le Blouberg profenseng ya Limpopo. Difate tsa Mosothi di hola hore di be bolelele ba dimitara tse mashome a mane. Di mela butle mme sena se etsa hore patsi ya tsona e be thata mme ho ba thata hore motho a ka e senya. Dilemong tsa ho feta difate tsena di ne di batlelwa

[20]

ho etsa thepa ya ka tlung empa dilemong tsena ha ho motho ya dumeletsweng ho di rema.

Tlhapi ya naha ke Kgalejune (Galleon). Tlhapi ena e rehelletswe ka sekepe sa ntwa sa mongwahakgolo wa 16 se neng se rehilwe lebitso la Sedutch la Galleon. Tlhapi ya Naha ya rona e ile ya fumana lebitso lena la dikepe tsena tsa ntwa tse kgahlehang haholo ka baka la botumo boo e nang le bona ba ho ba le matla, ho ba le bophelo bo botle le ho ba le moya o matla wa ho itwanela. Kgalejune e fumaneha feela mabopong a Afrika Borwa. E iphepa ka diphoofotswana tsa metsing tse kang mokudubete. E fumanwa dibakeng tse thata tsa lewatle mme ka nako tse ding haufiufi le mabopo mme batshwasi bohle ba Afrika Borwa ba a e tseba. Ha Kgalejune e le haufi le mafika a maholo mmala wa yona o ba motsho mme ha e le dibakeng tse nang le lehlabathe e ba le mmala o selefera le borontshe. Kgalejune e monate haholo ha eba o ena le mamello le bokgoni ba ho e tshwasa.

Porotea ke palesa ya naha e reheletsweng ka modingwana wa Magerike o bitswang Proteus o kgonang ho fetola sebopeho sa wona. Ho na le mefuta e mengata e phatlaletseng ya diPorotea, tse fapaneng ka mebala, ka boholo le ka mahlaku. Morena wa Diporotea, yona e kgolo haholo ho feta tse ding e fumanwa ka borwa ho dibaka tsa Kapa Bophirima ho tloha ho Cedarberg ho ya fihla ka botjhabela ho Grahamstown toropong ya Kapa Botjhabela. Diporotea di ikgethile Afrika Borwa feela mme di ratwa haholo lefatshe ka bophara ke diBotanisti (batho ba ithutang ka dimela, balemi le barekisi ba dipalesa). Mofuta ona wa palesa o sebediswa ke sehlopha sa papadi ya kirikete ya Afrika Borwa e bitswang 'The Proteas'.

[E qotsitswe ho tswa bukeng ya Kganya II ka ME Mofokeng le ba bang]

1.1.1	Na mmuso o etsa ho lekaneng ho sireletsa meholodi? Hobaneng o realo?	(2)
1.1.2	Fana ka matshwao a bohlokwa a 5 a Afrika Borwa.	(5)
1.1.3	Rona jwaloka baahi ba Afrika Borwa re lokela ho etsang ka matshwao a Afrika Borwa?	(2)
1.1.4	Wena o ne o ka abela mohale ofe ya phelang/phetseng nakong ya hao kgau ya moholodi? Hobaneng?	(2)
1.1.5	Na Meholodi e ka phela hantle le ka bongata moo ditoropo le metsemeholo e nang le meaho e phahameng? Hobaneng o realo?	(2)
1.1.6	Bohlokwa ba masiba a Moholodi ke bofe?	(1)
1.1.7	Mahareng a motho le tshepe ke sebopuwa sefe se ka shwang kapele ha pula e sa ne?	(1)
1.1.8	Dilemong tse fetileng, sefate sa Mosothi se ne se sebedisetswang?	(1)
1.1.9	Bolela lebaka le 1 hobaneng Kgalejune e fuwe lebitso la dikepe tsa ntwa.	(1)
1.1.10	Na ho na le ntho eo matshwao ana a e etsang dihlopheng tsa naha tseo di ipitsang ka ona? Hobaneng o realo?	(2)
1.1.11	Porotea e reheletswe ka eng?	(1)

TEMA YA 2

Bala o be o bohe papatso e latelang o nto araba dipotso.

[E qotsitswe ho Monate wa Puo – L. Leballo]

1.2.1	Na sehlooho se reng lwantsha mokgohlane wa mariha se rekisa sehlahiswa se ka hodimo hantle kapa tjhe? Hobaneng o realo?	(2)
1.2.2	Ke sehlahiswa sefe se bapatswang ka hodimo?	(1)
1.2.3	Hobaneng lebitso la sehlahiswa sena le ngotswe ka mongolo o moholo?	(1)
1.2.4	Fana ka mesebetsi e 2 e etswang ke Nasal Spray.	(2)
1.2.5	Na babapatsi ba sehlahiswa sena ba kgonne ho bapatsa dihlahiswa tsa bona kaofela ka ho lekana? Hobaneng o realo?	(2)
1.2.6	Mmadi a ka hapa eng ha a ka kenela tlhodisano ee?	(1)
1.2.7	Ke khampani efe e tsamaisang tlhodisano e ka hodimo?	(1) [10]

30 matshwao

KAROLO YA B KAKARETSO

POTSO YA 2

Bala tema e latelang ebe o e akaretsa ka ho:

- 1. Hlahisa dintlha tse SUPA (7) ka dipolelo tse hlahlamanang ka tshwanelo.
- 2. Akaretsa ka mantswe a mahareng a 60 le 70.
- 3. Leka ho sebedisa mantswe a hao.
- 4. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 2.1 ho isa ho 2.7.
- 5. Ngola polelo e nngwe le e nngwe moleng wa yona o motjha.
- 6. Bontsha PALO YA MANTSWE getellong ya kakaretso ya hao.

Ha motho a nahana ka Paris, o nahana ka lerato; ha a nahana ka New York, o nahana ka ho reka; hape ha a nahana ka London, o nahana ka baji ba nama ya kgomo. Ditoropo tse ding di tsejwa ka dintho tseo e seng tsona. Mohlala wa rona mona ke Johannesburg e neng e bitswa Kgauteng nakong e fetileng.

Johannesburg e tsebahala ka ho tshabeha, tulo e se nang molao mme moruo o putlamisitswe ke bobodu. Mohahlaudi wa rona mona o qetile dilemo tse tharo Johannesburg, ke ka hoo a hananang le mehopolo ena e mebe ka tulo ena mme a re tsohle tseo ke ditoro tse se nang motheo.

Johannesburg e ntle haholo. Ha o tswa, o kopana le mpshe e ratehang. O nwa veine e monate mme o kgutlela hoteleng o bolokehile. Mohahlaudi enwa o botsa potso e reng hobaneng batho ba Johannesburg ba dula ntlong tse mabotahadi a tanteletsweng ka mahare a difense ebile ba ntse ba bua kamoo ba bolawang ka teng?

Mohahlaudi wa rona o etetse lekeishene le leng la Johannesburg le bitswang Soweto makgetlokgetlo. Ha a ne a le Soweto o ne a tsamaya a leketlisitse senkadinepe sa Nixon molaleng wa hae ntle le ho se nkelwa. Menyetla ya ho nkelwa dintho tsa hao Soweto e menyane haholo ho feta ha o le Monte Carlo, ho bolela mohahlaudi enwa.

Se mmakaditseng ho feta ha ke ne ke le Soweto, bashanyana ba bang bao ke neng ke ba bona tsatsi le letsatsi ba ne ba dula ba mpolella hore ba rekisa rabolloro e bitswang AK47. Mohla ke reng ho lokile ba ka nthekisetsa yona, ba ne ba sa tsebe hore ba ka e fumana kae. Hape ba se na le tsebo ya dikulo ha ke ba botsa ka tsona. Sena se bolela hore Johannesburg ke tulo e bolokehileng haholo, ho realo mohahlaudi.

[E gotsitswe lesedinyaneng la *The Times Online*, mme ya fetolelwa le ho lokiswa ke A. Selibe]

10 matshwao

KAROLO YA C DITHOTHOKISO

POTSO YA 3

THOTHOKISO E SO BONWE

3.1 Bala qotso e latelang ya thothokiso o nto araba dipotso.

BARA	SARADI BA EFA – THAPELO SELEPE		
1	Ke bona ba tshwereng lefatshe,		
2	Phelo bohle bo se bo laolwa ke bona,		
3	Tse ntle le tse mpe di hlaha ka bona,		
4	Kgotso le dintwa di hlaha ka bona.		
5	Basadi ke tau di mesana ke o jwetse,		
6	Banna ba a hlobaela ha ba ba hopola,		
7	Ba hopola bobe le bona botle ba bona,		
8	Ha letsatsi le ntse le tjhaba le dikela.		
9	Baradi ba Efa bana ba habo rona,		
10	Ba leleme le monate le hohelang,		
11	Ba tseba le ho loha mantswe a bona;		
12	O sale o le e mobe ya qabanyang.		
13	Malapeng a rona ke bona ba renang,		
14	Mebusong seeta ho ntse ho lla sa bona,		
15	Tsohle di etswa ka ho hauhela bona,		
16	Hoba e se e le bona bomma rona.		
17	Ke baqhekanyetsi o tlo ba lemohe,		
18	O tla iphumana o le ka hare ho kgabo,		
19	O lweba o hloka le yena ya o thusang,		
20	Ba tla o sotla ho isa lefung la hao.		

3.1.1	Ke bomang baradi ba Efa? Hobaneng o realo?	(2)
3.1.2	Ditemeng tse tharo tsa ho qetela sethothokisi se hlahisa bobe ba batho bao re buang ka bona. Na tlhahiso ena ke seteriothaepe (stereotype) kapa ntlha? Hobaneng o realo?	(2)
3.1.3	Tshebediso ya ke tau di mesana ha ho buuwa ka batho bao e re bolellang ka semelo sa bona?	(2)
3.1.4	Ke setaele sefe se sebedisitsweng meleng 7 le 8? Bohlokwa ba setaele sena ke bofe?	(2)
3.1.5	Ke molaetsa ofe o fuperweng ke tema ya 5?	(2) [10]

DITHOTHOKISO TSE BONWENG 3.2 LE 3.3.

3.2 Boela o bale thothokiso e latelang o nto araba dipotso.

KODIAMALLA – J RATHEBE		
1	Meya ya feralla,	
2	Pula tsa ruthutha.	
3	Lebatama la hIola lefatshe,	
4	Ramasedi a re etela.	
5	Lapeng la Kgatebe pehi ya dula,	
6	Batho kgotso ya fetoha maswabi.	
7	Ntate a bitswa hae kgotsong,	
8	A bitswa ke sa ikanya menwana.	
9	Lefu la hlaba hwa fifala,	
10	La hlaba hona monateng lehlakoreng.	
11	La hlotha tshiya batho ba lla sa Mmokotsane,	
12	La qobella mme thapong tse ntsho.	
13	Basotho ntate a ollwa mobung	
14	Ka polao e sehlooho ho oroswa.	
15	Thipa ya bolaya ka hlollwa,	
16	Joo!! Lefu o sehlooho.	
17	Holang banabeso ha ke na phomolo,	
18	Ke hotse ha bohloko ke le kgutsanakgudu.	
19	Lefu le nnanabetse ke sa le lesea,	
20	Ka thola thohako ke sa nyanya.	

3.2.1	Na sehlooho sa thothokiso ee se tsamaelana le dikateng tsa yona? Hobaneng o realo?	(2)
3.2.2	Ke karaburetso efe e fumanwang moleng wa 13?	(1)
3.2.3	Sethothokisi se bolelang moleng wa 8 ha se re: A bitswa ke sa ikanya menwana?	(1)
3.2.4	Ke mokgabiso ofe o sebedisitsweng moleng wa 16?	(1)
3.2.5	Ramasedi enwa eo ho buuwang ka yena temeng ya 1 ke mang?	(1)
3.2.6	Ke lentswe lefe le bontshang hore sethothokisi se a lla?	(1)
3.2.7	Lentswe kgutsanakgudu le bolelang?	(1)
3.2.8	Na ntata sethothokisi o hlokahetse ka baka la ho kula? Hobaneg o realo?	(2) [10]

3.3 Bala thothokiso e latelang o nto araba dipotso.

DI NTL	E HLE – RN PHUME		
1	Ntho tsa hao di a tsepama,		
2	Tsohle di ba ho a matle		
3	Maemo, di bonwa ke bohle		
4	Hoba di ntle di a boheha,		
5	Di bonwa le ke tsa Jeriko,		
6	Di kgotswa le ho babatswa		
7	Ke dimumu, esita le ke dira,		
8	Dira di sitwa ho kgutsa		
9	Hoba tsa hao di ntle,		
10	Di dutlisa mathe, di dutlisa qhenqhe.		
11	Eya bo! Lesa lehloyo,		
12	Lesa mohono hle,		
13	O sebeditse monongwaha enwa,		
14	Yena nnyeo wa sehatamarikgwana!		
3.3.1	Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Hobane	eng o realo	?
3.3.2	Na ke nnete hore motho enwa o sebedits	se? Hoban	eng o realo?
3.3.3	Hobaneng sethothokisi se sebedisits	e tlohelo	sehloohong

3.3.2 Na ke nnete hore motho enwa o sebeditse? Hobaneng o realo? (2)
3.3.3 Hobaneng sethothokisi se sebedisitse tlohelo sehloohong sa thothokiso ee? (1)
3.3.4 Na motho enwa o ne a tsejwa hantle le hona ho hlomphuwa ke batho? Hobaneng o realo? (2)
3.3.5 Sethothokisi se sebedisitse mokgabiso ofe melathothokisong 5, 6, 7 le 8? (1)
3.3.6 Ke molaetsa ofe o fumanwang thothokisong ee? (2)
[10]

30 matshwao

(2)

KAROLO YA D PUO LE TSHEBEDISO

POTSO YA 4

TEMA YA 1

Bala tema e latelang o nto araba dipotso.

Nna le metswalle ya ka re ne re kopane lebenkeleng la dijo ka toropong. Re ile ra qalella ka moqoqo wa rona. Monna e mong ya sebetsang moo lebenkeleng o ile a re ho rona tulo ena ha se moo ho tshwarelwang dikopanonyana teng. Ho qoba ditlhong ke ile ka ema ho ya otara dijo leha re ne re so nke qeto ya hore re tlo ja eng. Ha ke sa eme moo khaontareng ke ile ka utlwa a se a shwashwathela e mong wa basebetsi hore o eme feela o mo tonetse mahlo ha a sebetse. Ha ke sa maketse jwalo, ka utlwa a se a qwaketsana ka mantswe le moreki e mong ka pela basebetsi le bareki ba bang. Ke ile ka elellwa hore monna eo ke mookamedi wa lebenkele leo ebile ke motho ya sa di hadikelang ho di ja. Ke ile ka bolella moreki eo hore le nna ke sa tswa fumana se tshwanang le sa hae ho tswa ho mookamedi. Yaba jwale ke kgwathile tsa semana dinotshi! O ile a ntshosothela motho a bolela kamoo re sa tshepahaleng ka teng ebile re rerile ho mo kgothotsa. Pelo ya ka ya re tlepe! Boitshwaro ba mookamedi eo bo entse hore kajeno lena kgwebo eo e be e lahlehetswe ke bareki mme yena a lefa diranta tse dikete tse hlano.

[E qapuwe ke mongodi wa Via Afrika mme ya lokiswa ke A Selibe]

- 4.1 Mopheti wa ditaba tsena o kgethile ho sebedisa leetsi '**shwashwathela**'. Hobaneng a sa sebedisa lentswe **bolella**? (2)
- 4.2 Bapisa boitshwaro ba mookamedi wa lebenkele lena le ba mookamedi wa sebele ka ntlha tse 2. (2)
- 4.3 Tshebediso ya nyenyefatso ya lebitso '**dikopanonyana**' temeng e ka hodimo e tlisa mohopolo ofe ho mmadi? (2)

4.4	Ntle le mantswe a buuwang ke mookamedi, ke mantswe afe a sebedisitsweng temeng e ka hodimo a bontshang hore bareki ba a hlekefetswa lebenkeleng lee?	(1)
4.5	Na tshebediso ya dikapolelo tse latelang e nepahetse? Hlalosa.	
	4.5.1 Pelo ya ka ya re tlepe!	
	4.5.2 Ke kgwathile tsa semana dinotshi.	(4)
4.6	Ho ya ka moo mookamedi a supang kateng, ke mantswe afe hape ao o nahanang hore a ka a bua ntle le a pudulwaneng?	(2)
4.7	O nahana ke eng e entsweng ke mopheti wa ditaba ho tlisa sephetho se bosula se hlahellang temeng ho latela ditlwaelo tsa diketsahalo tsa Afrika Borwa?	(2) [15]

TEMA YA 2

Boha o be o bale phousetara e ka tlase o nto araba dipotso.

FESTIVALE YA MMINO WA JEZZ YA MAEMO A HODIMO

LESEDI FM, MTN LE MMASEPALA WA FOREISTATA BA HLOPHISITSE FESTIVALE YA JEZZ E KETEKUWANG SELEMO LE SELEMO.

DITLHOPHISO DI EME TJENA:

SEBAKA: ROSE GARDENS **MOHLA LA:** 11 MPHALANE 2017

NAKO: HO TLOHA HA TADI E ANTSHA - HO FIHLELA KA KGITLA.

MAKENO: R50 FEELA!

DIBINI KE TSE NGATANGATA TSE AKGANG HUGH MASIKELA, DON LAKA, JONAS GWANGWA LE BA BANG.

PHUTHEHANG BOHLE RE TLO thaba mmoho mme re Je LEOTO, RE THENTHENG DIHLOOHO. MMINO, MMINO, MMINO!!!

Bakeng sa dintlha tse felletseng letsetsa Liketso Mdletye: 084 762 1894

[E gapuwe le ho lokiswa ke A. Selibe]

- 4.8 Hobaneng ho makeno, ho sebedisitswe letshwao la makalo? (2)
- 4.9 Fana ka mantswe a phethahetseng a emetsweng ke akronime 'macufe'. (2)
- 4.10 Hobaneng motaki a behile 'macufe' e le sehlooho sa phousetara? (2)

- 4.11 Ho ja leoto ke ho etsa jwang? Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang:
 - A Ho robeha leoto.
 - B Ho tjeka.
 - C Ho hlafuna leoto la hao
 - D Ho matha. (1)
- 4.12 Sebedisa leetsi lena 'thaba' e le lebitso polelong eo o ipopetseng yona. (2)
- 4.13 Ke ntho efe ho tswa phousetareng e ka hodimo e amanyang festivale ena le Basotho? Tiisa karabo ya hao. (2)
- 4.14 Na o nahana hore ke batho ba baholo kapa batjha ba ka yang festivaleng ena? Hobaneng o rialo? (2)
- 4.15 Ho ya ka wena, hobaneng bahlophisi ba festivale ena ba sebedisitse mabitso a dibini Hugh Masekela, Don Laka le Jonas Gwangwa?

(2) **[15]**

30 matshwao

Matshwao kaofela: 100